

KS. RYSZARD KAMIŃSKI

WPLYW SOBOROWEJ KONSTYTUCJI *GAUDIUM ET SPES* NA ROZWÓJ TEOLOGII PASTORALNEJ I DUSZPASTERSTWO

INFLUENCE OF THE SECOND VATICAN COUNCIL'S APOSTOLIC CONSTITUTION *GAUDIUM ET SPES* ON PROGRESS OF THE PASTORAL THEOLOGY AND MINISTRY

Abstract: The Apostolic constitution *Gaudium et Spes* is a groundbreaking moment. The novelty of this document lies in its inductive and pastoral approach to the relationship of the Church and the world. The pastoral nature of the Apostolic constitution *Gaudium et Spes* is based on the fact that not only God, but man as well as the world, are in the horizon of its preoccupation. Pastoral nature of the constitution is also seen in the way in which it is written as well as in the inductive presentation of its contents. The image of pastoral ministry which comes up from the constitution *Gaudium et Spes* is personalistic and universal. In this concept the pastoral ministry is the task of the entire Church and is realized for people and through people. The teaching of the constitution *Gaudium et Spes* has fundamental meaning for the relationship of the Church and the world. The Church's ministry of salvation and its ministry toward the world are not excluded since the Church, while taking care for the salvation of the faithful, has to look to sanctification of the world.

Key words: the Church; the Second Vatican Council, *Gaudium et Spes*; modern world; man; ministry of salvation; pastoral theology; pastoral ministry; induction; the signs of the times; dialogue

Sobór Watykański II nazaczył przed pięćdziesięciu laty drogę Kościoła katolickiego w naszych czasach. Stało się to za sprawą dokumentów soborowych, a wśród nich soborowej *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*. Droga ta prowadzi od Chrystusa przez Kościół do człowieka. Kościół posoborowy realizuje tę drogę jako zbawczą misję w świecie współczesnym i jako program odnowy Kościoła i jego działalności.

Ks. prof. dr hab. RYSZARD KAMIŃSKI – emerytowany profesor zwyczajny Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; e-mail: rkaminski@kul.pl

Rev. prof. dr hab. RYSZARD KAMIŃSKI – emeritus Professor at the John Paul II Catholic University of Lublin; e-mail: rkaminski@kul.pl

Konstytucja *Gaudium et spes*, która w okresie dyskusji nad nią, nosiła nazwę *Schemat XIII*, jeszcze w okresie przygotowawczym Soboru nie była przewidywana. Ponieważ wiele zagadnień omawianych w konstytucji było podnoszonych w wypowiedziach nadsyłanych w okresie przygotowawczym Soboru, stąd w dokumentach roboczych wyłoniono specjalny dział zagadnień pt. *De auctoritate Ecclesiae*. Propozycje te podzielono na 5 grup tematycznych: działalność charytatywna, działalność społeczna, działalność polityczna, działalność na rzecz ludów nierozwiniętych i uciskanych oraz działalność pokojowa Kościoła.

Wszystkie te głosy i wskazania znalazły wyraz w apelu Soboru „ad universos homines” z 20 października 1962 r. W apelu tym ojcowie soborowi przypomnieli, że Bóg umiłował wszystkich ludzi i ten fakt określa stosunek Kościoła do świata, w szczególności do ludzi biednych, opuszczonych i cierpiących.

Do przygotowania osobnego schematu na temat stosunku Kościoła do świata przystąpiono w 1963 r. Projekt dokumentu nosił tytuł *De praesentia Ecclesiae in mondo hodierno*. Aby poszerzyć i pogłębić spojrzenie na poszczególne zagadnienia projektu dokumentu, zwrócono się ponownie do biskupów różnych krajów z prośbą o wyrażenie opinii o projekcie dokumentu lub przedstawieniu własnych propozycji. Zaproszono do współpracy szerokie gremium ekspertów. Debata nad tekstem schematu trwała przez rok 1964 i 1965, aż ostateczną sankcję otrzymała 7 grudnia 1965 r. jako *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*¹.

Dla Kościoła okresu posoborowego konstytucja *Gaudium et spes*, podobnie jak cały Sobór, jest ważnym wydarzeniem i obowiązującą doktryną inspirującą działalność Kościoła w dzisiejszym świecie. Pięćdziesiąta rocznica ogłoszenia konstytucji soborowej *Gaudium et spes* stanowi dobrą okazję do refleksji nad wspomnianymi powyżej dwoma aspektami.

I. KONSTYTUCJA SOBOROWA *GAUDIUM ET SPES* WYDARZENIEM PASTORALNYM

Soborowa konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* jest w dziejach Kościoła katolickiego wydarzeniem przełomowym. Zainicjowała ona zmiany w patrzeniu na wiele fundamentalnych spraw dla Kościoła i jego działalności. Jest to dokument wyjątkowy i oryginalny w stosunku do dokumentów wcześniejszych soborów.

Oryginalność konstytucji *Gaudium et spes* wyraża się nie tylko w propozycjach odnowy myślenia i działania Kościoła, ale także w pastoralnym charakterze tego

¹ J. MAJKA, *Wprowadzenie do „Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym”*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań: Pallottinum 1968, s. 528-529.

dokumentu oraz indukcyjnym podejściu do rozwiązywania problemów. O oryginalności świadczy również język, w jakim zostały zredagowane uchwały konstytucji. Jest to język pastoralny, zrozumiały i bliski współczesnym ludziom.

Warte podkreślenia jest także to, że konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* wyprowadziła nauczanie Kościoła katolickiego z getta religijnego i nadała mu walory bliskie współczesnym czasom. Jest to nauczanie otwierające się na problemy pastoralne i społeczne dzisiejszego świata i wszystkich ludzi. Wspomniana konstytucja otworzyła też perspektywę awansu społecznego Kościoła.

Wydaje się, że ze względu na wyżej wymienione wartości pastoralne, społeczne i humanitarne uzasadnione jest stwierdzenie, iż konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* jest przełomowym wydarzeniem, na fundamencie którego powstawały inne dokumenty i inicjatywy pastoralne w okresie posoborowym. Wywarła ona duży wpływ na koncepcję i rozwój duszpasterstwa i teologii pastoralnej w okresie posoborowym².

II. PASTORALNY CHARAKTER KONSTYTUCJI DUSZPASTERSKIEJ *GAUDIUM ET SPES*

Duszpasterstwo i teologia pastoralna osiągnęły ważny etap rozwoju po Soborze Watykańskim II. Stało się tak dlatego, że dokumenty soborowe, w tym przede wszystkim konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* i konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium* dały solidne podstawy normatywne i doktrynalne pod rozwój praktycznej działalności Kościoła i teologii pastoralnej. Dokumenty soborowe otworzyły przed duszpasterstwem i teologią pastoralną nowe perspektywy i zadania, wytyczyły nowe podejście, styl i metodę ich realizowania. Treść konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes* była natchnieniem dla inicjatyw i programów duszpasterskich³.

Pastoralny charakter soborowej konstytucji *Gaudium et spes* przejawia się także w humanizmie, który wyraża się w tym, że nie tylko Bóg, ale także człowiek i świat są głównymi tematami zainteresowania Kościoła. Kolejnym przejawem pastoralnego charakteru analizowanej konstytucji jest ukazanie metody dialogu jako głównej metody oddziaływania duszpasterskiego.

Także sposób zredagowania konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes* wskazuje na pastoralny charakter tego dokumentu. Konstytucja zredagowana jest jas-

² R. KAMIŃSKI, *Sobór Watykański II – wydarzeniem i doktryną Kościoła*, „Sacerdotalis institutio”, 2(1998), nr 1, s. 61-62.

³ R. KAMIŃSKI, *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*, Kraków: Wydawnictwo „M” 2001, s. 9-10.

nym językiem i zrozumiałym dla każdego. W układzie materiału tegoż soborowego dokumentu posłużono się metodą *voir – juger – agir* (widzieć, ocenić, działać), zalecaną przez papieża Jana XXIII w encyklice *Mater et Magistra*⁴.

O pastoralnym charakterze konstytucji *Gaudium et spes* świadczy także podejście indukcyjne. Dlatego w konstytucji dopiero po przedstawieniu aktualnych warunków życia ludzi mowa jest o powołaniu człowieka i aktywności ludzkiej w świecie. Z zestawienia sytuacji człowieka i świata z Objawieniem Bożym konstytucja *Gaudium et spes* wyprowadza zadania i cele, które wskazują na potrzebę służby, jakiej świat i cała ludzkość od Kościoła oczekują. O zadaniach, które nabierają szczególnej wagi, mowa jest w drugiej części omawianej konstytucji⁵.

Koncepcja duszpasterstwa, jaka wylania się z konstytucji *Gaudium et spes*, jest personalistyczna i uniwersalistyczna. Oznacza to, że duszpasterstwo realizuje się w ludziach i przez ludzi i jest zadaniem całego Kościoła; hierarchii i ludzi świeckich. Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* przekazała treść misji, którą Kościół ma do przekazania współczesnemu światu⁶.

III. NAUCZANIE KONSTYTUCJI *GAUDIUM ET SPES* WYTYCZANIEM DROGI ROZWOJU DUSZPASTERSTWA I TEOLOGII PASTORALNEJ

Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* jest fundamentalnym dokumentem dla rozwoju duszpasterstwa i teologii pastoralnej. Na podstawie Objawienia Bożego i zasad soborowych wyraża ona postawę Kościoła wobec świata i ludzi współczesnych. Ukazaniu tej postawy służy refleksja zawarta w konstytucji nad obecnością Kościoła w świecie, która realizuje się przez bezpośrednią styczność i wzajemne oddziaływanie na płaszczyźnie wartości świeckich⁷.

Podstawą rozumienia duszpasterstwa i teologii pastoralnej w okresie posoborowym stała się odczytana na Soborze Watykańskim II tajemnica Kościoła. W okresie tym w powszechnym rozumieniu pozostaje soborowe rozumienie Kościoła przedstawione w konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium*. Jest to rozumienie natury Kościoła za pomocą obrazów i metafor, które pozwalają integralnie wyrazić tajemnicę Kościoła. Preferuje się komplementarne ujęcie czterech wizji Kościoła:

⁴ J. MAJKA, *Wprowadzenie do „Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym”*, s. 531-532.

⁵ B. KOMINEK, *Znaczenie konstytucji „Gaudium et spes” dla duszpasterstwa*, „Znak”, 18(1966), nr 149(11), s. 1312-1313.

⁶ K. WOJTYŁA, *Znaczenie Konstytucji pastoralnej dla teologów*, „Collectanea Theologica”, 38(1968), f. 1, s. 16.

⁷ J. SIEG, *Refleksja Soboru nad obecnością Kościoła w świecie współczesnym*, w: H. BOGACKI, S. MOYSA (red.), *Kościół w świetle Soboru*, Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha 1968, s. 513-514.

jako Mistycznego Ciała Chrystusa, nowego Ludu Bożego, sakramentu zbawienia i komunii⁸. Soborowe spojrzenie na Kościół i na miejsce Ludu Bożego w świecie współczesnym przedstawione w konstytucji soborowej *Lumen gentium* wywarło ogromny wpływ na kształtowanie świadomości ludzi. Na tym rozumieniu Kościoła konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* oparła swoje przesłanie⁹. Otwierało ono nowe perspektywy rozwojowe dla teologii pastoralnej i działalności Kościoła w świecie współczesnym¹⁰.

Szczególne znaczenie pastoralne ma rozumienie Kościoła jako Ludu Bożego¹¹. Kościół jako Lud Boży realizuje dialog i współpracę ze światem zewnętrznym. Część Ludu Bożego, zwana laikatem, żyje i uświęca się w świecie. Dokonuje tego przez życie w małżeństwie i rodzinie chrześcijańskiej (KDK 48), pracę zawodową (KDK 43), uczestnictwo w życiu społeczno-gospodarczym (KDK 72), współpracę w życiu publicznym (KDK 75). Według konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes* wszystkie te aktywności ludzi w świecie mają być wkładem w budowanie lepszego dla rozwoju ludzkości świata zewnętrznego (KDK 93)¹².

Przez pryzmat tego dynamicznego rozumienia Kościoła, który sięga wszędzie tam, gdzie są ludzie dobrej woli, w okresie posoborowym patrzy się na każdą wspólnotę Ludu Bożego: parafię, diecezję, małą grupę, Kościół domowy itd. W każdej z wymienionych grup rzeczywistość Ludu Bożego sięga poza wspólnotę tych, którzy w niedziele i święto chodzą do kościoła. Osoby niepraktykujące i obojętne też są członkami Kościoła i wspólnot eklezjalnych. Przez posługiwanie duszpasterskie powinien być wzmacniany stopień ich przynależności eklezjalnej.

Znaczenie fundamentalne i bogate w konsekwencje pastoralne ma nauczanie konstytucji soborowej *Gaudium et spes* na temat relacji Kościół–świat¹³. Te relacje

⁸ Dokumenty ostatniego Soboru nauczają, że Kościół stanowi misterium i *communio*, Lud Boży, Mistyczne Ciało Chrystusa i sakrament zbawienia, Oblubienicę Chrystusa i winnicę, owczarnie i trzodę, załączek Królestwa Bożego i budowlę Bożą, nowe Jeruzalem i nowy załączek dwunastu pokoleń. A. CZAJA, *Kościół*, w: R. KAMIŃSKI, W. PRZYGODA, M. FIAŁKOWSKI (red.), *Leksykon teologii pastoralnej*, Lublin: TN KUL 2006, s. 400-401.

⁹ Potwierdzeniem tego jest wielokrotne powoływanie się na teksty konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium*, np. KDK 21; 22; 32; 42; 43; 44; 45; 48; 62; 76.

¹⁰ E. FLORKOWSKI, *Wprowadzenie do Konstytucji dogmatycznej o Kościele*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, s. 93.

¹¹ Zob. J. SIEG, *Refleksja Soboru nad obecnością Kościoła*, s. 496.

¹² Tamże.

¹³ Jest to złożone zagadnienie między innymi z tego powodu, że pojęcie „świat” jest wieloznaczne. Termin „świat” w konstytucji duszpasterskiej *Gudium et spes* występuje w kilku znaczeniach. W znaczeniu najszerszym termin ten oznacza całą rodzinę ludzką wraz ze wszechświatem rzeczy; w węższym znaczeniu – zbiorowość ludzi pozostających na zewnątrz Kościoła, będąca podmiotem dialogu i współpracy z Kościołem (zob. KDK 2, 3, 10, 21, 40). Trzecim znaczeniem jest świat w sensie przedmiotowym, jako „budowanie świata”, aby stawał się on coraz lepszym (zob. KDK 21, 34). Zob. J. SIEG, *Refleksja Soboru nad obecnością Kościoła*, s. 493-495.

wyznaczone są przez zbawczą misję Kościoła i treść nauki ewangelicznej z jednej strony oraz aktualny obraz świata z drugiej. Nowością zaś analizowanej konstytucji duszpasterskiej jest to, że po raz pierwszy w dziejach Kościoła dokument soborowy zajmuje się obecnością i współpracą Kościoła i świata w dziedzinie doczesnej. Wcześniej przedmiotem dokumentów była tylko realizacja zadań religijnych¹⁴.

Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* nie tylko traktuje o stosunku Kościoła do świata współczesnego, ale deklaruje chęć dostosowania Kościoła do świata współczesnego. Świat przechodzi szybkie i gwałtowne przemiany, a te według omawianej konstytucji duszpasterskiej domagają się odpowiedzi Kościoła. Tą odpowiedzią jest krytyczna refleksja nad stosunkiem Kościoła do współczesnego świata i wypracowanie zasad, jak przystosować Kościół do nowej sytuacji świata. Konstytucja *Gaudium et spes* proponuje, aby realizować dialog ze światem oraz za przykładem Chrystusa dawać świadectwo prawdzie, pomagać i służyć ludzkiej społeczności¹⁵.

Według konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes* między Kościołem i światem istnieje ścisła łączność, a misja Kościoła i świata wzajemnie się przeplatają. Realizowana przez Kościół posługa zbawienia i posługa wobec świata nie wykluczają się, a Kościół troszcząc się o zbawienie wiernych ma dbać o uświęcenie świata. Ten zwrot ku światu nie byłby jednak możliwy bez odważnego spojrzenia na tajemnicę i istotę Kościoła w konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium*¹⁶. W takim kontekście Kościół i świat, podobnie jak doczesność i wartości nadprzyrodzone, powinny być ujmowane komplementarnie, a nie przeciwstawnie.

Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* wskazuje na silny związek Kościoła ze światem, z czego wynika, że Kościół powinien uważnie wsłuchiwać się

¹⁴ Postawę Kościoła do świata trafnie charakteryzuje J. Sieg. W XIX wieku „Kościół wobec zlaicyzowanego świata przyjął postawę obronną: bronił praw nabytych w chrześcijańskiej przeszłości [...] W tej sytuacji duszpasterstwo odwróciło się od świata i zwróciło się do tych, którzy pozostali wierni Kościołowi. Za wszelką cenę usiłowano ich izolować od wpływów złego świata, głoszone ucieczkę od świata i pogardę dla jego wartości. Dla jak największego zmniejszenia styczności wiernych z ‘zepsutym’ światem tworzono w parafii różne instytucje katolickie, jak ochronki i szkoły, stowarzyszenia kulturalno-oświatowe i związki zawodowe katolickie, szpitale i domy starców. [...] Obok tej postawy obronnej wobec świata [...] w pewnych ośrodkach kościelnych, może zbyt nielicznych, zaczęła kształtować się nowa apostołska i misjonarska postawa wobec nowego świata. Dała ona początek katolickiej myśli społecznej, którą dalej rozwijał w odniesieniu do wielu problemów współczesnego świata papież Leon XIII (1878-1903). Tak więc już pod koniec XIX wieku zaczęła kształtować się nowa postawa wobec świata, która na Soborze Watykańskim II znalazła refleksyjne uzasadnienie” (J. SIEG, *Refleksja Soboru nad obecnością Kościoła*, s. 490; zob. S. BIELECKI, *Teologia znaków czasu*, Kielce: Wydawnictwo „Jedność” 2006, s. 154-155).

¹⁵ KDK 43, 2; zob. J. SIEG, *Refleksja Soboru nad obecnością Kościoła*, s. 491.

¹⁶ Zob. W. PIWOWARSKI (red.), *Słownik katolickiej nauki społecznej*, Warszawa: Palabra 1993, s. 16; F. CEGIELKA, *Chrześcijańin w świecie*, w: *Powołanie człowieka. Odpowiedzialni za świat*, Poznań–Warszawa: Pallottinum 1982, s. 144; M. FIAŁKOWSKI, *Stosunek Kościoła do świata*, w: R. KAMIŃSKI (red.), *Teologia pastoralna*, t. I, Lublin: Atla 2 2000, s. 249-250.

w świat, aby móc lepiej mu służyć. Taka postawa służy traktowaniu świata jako terenu duszpasterskiej pracy Kościoła, w którym dokonuje się zespolenie ludzi z Bogiem i dzięki łasce Bożej także zespolenie ludzi ze sobą¹⁷.

Uwzględniając krytyczną refleksję nad stosunkiem Kościoła do świata w minionych wiekach, konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* podejmuje refleksję nad nowym modelem przystosowania Kościoła do nowej sytuacji w świecie. Opierając się na soborowych zasadach doktrynalnych analizowana konstytucja wyraża postawę Kościoła wobec świata i ludzi współczesnych, ukazuje też jak rozumieć obecność i działalność Kościoła we współczesnym świecie (KDK 2)¹⁸.

Omawiany dokument soborowy ukazuje Kościół w styczności ze światem i wzajemnym oddziaływaniu na siebie (KDK 44). Styczność i oddziaływanie Kościoła i świata dokonuje się przede wszystkim na płaszczyźnie wartości świeckich, ale także służy światu, gdy realizuje własną misję religijną. Misja ta jest misją ludzką podnoszącą godność osoby ludzkiej, umacniającą więź społeczną i nadającą głębszy sens działalności doczesnej (KDK 11, 40)¹⁹.

Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* ukazuje także możliwości wejścia Kościoła jako wspólnoty Ludu Bożego w styczność bezpośrednią ze światem zewnętrznym, który pozostaje obcy wobec Kościoła. W takiej sytuacji trzeba zainteresować świat nawiązaniem styczności z Kościołem. Kościół może to czynić przez pokazanie tych swoich wartości, które mogą spełnić pozytywną rolę w rozwiązywaniu ludzkich i społecznych problemów, które dla świata są ważne. Przez wejście w styczność ze światem Kościół może uzyskać szansę realizowania wobec świata funkcji prorockiej dla rozpoznania „znaków czasu” jako znaków woli Bożej. Realizacja funkcji prorockiej wobec świata stwarza też Kościołowi szansę zainteresowania świata proponowanym przez Kościół dialogiem i współpracą²⁰.

Przynależność ludzi do Kościoła dla osiągnięcia celu religijnego i transcendentnego nie powoduje wyłączenia ich ze społeczności ziemskich. Ludzie ci są jednocześnie członkami ziemskich społeczności, świadcząc pomoc w osiąganiu celów doczesnych. Kościół przez swoich wiernych, będących równocześnie uczestnikami społeczności ziemskich, jest obecny od wewnątrz w świecie, oddziałując na społeczeństwo na sposób zaczynu. Tę działalność wobec świata Kościół pełni poprzez katolików świeckich zrzeszonych w różnych grupach, wspólnotach i stowarzyszeniach, przyczyniając się do tego, żeby świat był bardziej ludzki (KDK 40).

Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* mówiąc o udziale Kościoła w rozwoju świata, daje także świadectwo o potrzebie lepszego poznania się Kościoła i świata na drodze dialogu. Do tego poznania się Kościół uczynił milowy krok

¹⁷ B. KOMINEK, *Kościół po Soborze*, Paris: Editions du dialogue 1968, s. 75.

¹⁸ KDK 2; zob. J. SIEG, *Refleksja Soboru nad obecnością Kościoła*, s. 489.

¹⁹ Tamże, s. 493.

²⁰ J. SIEG, *Refleksja Soboru nad obecnością Kościoła*, s. 514-515.

w analizowanej konstytucji soborowej. W dokumencie tym Kościół występuje jako podmiot dialogu ze światem, dającym świadectwo postawy dialogu i współpracy ze społecznością ludzką. Konstytucja mocno podkreśla, że podstawą dialogu jest idea braterstwa ludzi, a podstawą tej prawdy jest ojcostwo Boga wobec ludzi i uczestnictwo Chrystusa w naszym człowieczeństwie (KDK 92)²¹.

Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* podkreśla, że z dialogu nie wyklucza nikogo – także tych, którzy prześladują Kościół w różny sposób. Uważa bowiem, że Kościół „wiele skorzystał i może skorzystać z opozycji tych, którzy mu się sprzeciwiają lub go prześladują” (KDK 44). Kościół zdecydowanie odrzuca ateizm, ale jednocześnie wzywa ludzi wierzących i niewierzących do roztrzonego dialogu w budowaniu bardziej ludzkiego świata (KDK 21)²².

Szczególna rola w prowadzeniu dialogu ze światem i współpracy w jego rozwoju należy do osób świeckich. Ta współpraca powinna być podejmowana na własną odpowiedzialność, kierując się wymogami Ewangelii. Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* wzywa wszystkich ludzi Kościoła do permanentnych studiów przygotowujących ludzi Kościoła do dialogu (KDK 43), aby w ten sposób podnosić kwalifikacje zawodowe, co ułatwi współpracę z innymi ludźmi na rzecz rozwoju świata. Dokument ten zachęca także różne stowarzyszenia międzynarodowe do kształtowania uniwersalizmu w sposobie myślenia, bo taka formacja warunkuje owocny dialog i skuteczne współdziałanie (KDK 90)²³.

Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* zaakceptowała zasadę autonomizacji świata. Uznała, że w zaangażowaniu Kościoła na rzecz rozwoju świata należy przestrzegać słusznej autonomii rzeczy ziemskich. Wspomniana konstytucja wyraża to w sposób następujący: „Jeśli przez autonomię w sprawach ziemskich rozumiemy to, że rzeczy stworzone i społeczności ludzkie, cieszą się własnymi prawami i wartościami [...] to tak rozumianej autonomii należy się domagać; nie tylko domagają się jej ludzie naszych czasów, ale odpowiada ona woli Stwórcy” (KDK 36). Zadaniem Kościoła jest poznawanie tych praw i wartości ze świadomością, że wszystkie rzeczy zostały stworzone przez Boga i mają własny porządek, który należy uszanować. Szanując autonomię rzeczywistości ziemskiej, konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* przestrzega przed odrzucaniem Boga dla wywyższenia praw człowieka, bo żadna sprawa doczesna nie może ludziom przysłańać Boga²⁴. Dlatego konstytucja zaleca Kościołowi zachowanie wobec wszelkiej

²¹ Zob. J. WAL, *Duch dialogu*, Kraków: Wydawnictwo „Czuwajmy” 2013, s. 362; M. FIAŁKOWSKI, *Stosunek Kościoła do świata*, s. 259.

²² Z. NOSOWSKI, *Polski (po)soborowy rachunek sumienia*, w: K. PÓLTORAK (red.), *Recepcja Soboru. Niektóre wyzwania wobec życia i działania Kościoła 40 lat po Soborze Watykańskim II*, Szczecin: Atla 2 2007, s. 51-52; J. WAL, *Duch dialogu*, s. 362.

²³ J. WAL, *Duch dialogu*, s. 362.

²⁴ Por. KDK 20; M. FIAŁKOWSKI, *Stosunek Kościoła do świata*, s. 259; J. SIEG, *Refleksja Soboru nad obecnością Kościoła*, s. 505.

działalności życzliwy stosunek i okazywanie gotowości niesienia pomocy. W tym celu konstytucja przypomina chrześcijanom, „aby przykładali się do wiernego wypełnienia swoich obowiązków ziemskich, kierując się w tym duchem Ewangelii. [...] Błędzą ci, którzy sądzą, że mogą tak się pogrążyć w interesach ziemskich, jakby one były całkiem obce życiu religijnemu”. Konstytucja *Gaudium et spes* zdecydowanie stwierdza, że „chrześcijanin zaniedbujący swoje obowiązki doczesne, zaniedbuje swoje obowiązki wobec bliźniego [...] i samego Boga i naraża na niebezpieczeństwo swoje zbawienie wieczne” (KDK 43).

Zasada autonomizacji odnosi się do różnych dziedzin życiowych: kultury, nauki, działalności gospodarczej, społecznej, politycznej itd. Autonomia ta polega na tym, że wszystkie dziedziny działalności człowieka, w których poznaje on świat i usiłuje nad nim zapanować, kierują się własnymi prawami. Człowiek jednak nie może stracić z pola widzenia w wymienionych wyżej dziedzinach perspektywy ich ostatecznego odniesienia do Boga i poszanowania norm moralnych, bo „sprawy świeckie i sprawy wiary wywodzą swój początek od tego samego Boga” (KDK 36)²⁵.

Soborowe dynamiczne ujęcie istoty Kościoła oraz nauczanie konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes* o autonomii dziedzin świeckich pozwoliło w sposób nowy spojrzeć na laikata i jego działalność. Miało to ogromny wpływ na traktowanie laikatu jako wyspecjalizowanego podmiotu do utrzymywania w imieniu własnym, jako chrześcijanie kierujący się głosem sumienia lub w imieniu Kościoła, dialogu i współpracy ze światem. W świetle tego nauczania laikat ukazuje się jako podmiot relacji pastoralnych ze światem. Jest to podmiot samodzielny, rozwiązujący konkretne problemy dialogu i współpracy ze światem na własną odpowiedzialność²⁶.

Ludzie świeccy należą równocześnie do Ludu Bożego i społeczności cywilnej. Obdarzeni wieloma charyzmatami uobecniają oni Chrystusa i Kościół w świecie w różnych dziedzinach życia. Przenikają z Chrystusowym orędziem wszędzie tam, gdzie duchowni nie mają możliwości działania. Uobecniają Kościół i umożliwiają mu działanie w dziedzinie spraw doczesnych. Ożywiają też sprawy doczesne od wewnątrz i kierują nimi po myśli Bożej²⁷.

Problem „znaków czasu” był nieobecny w dokumentach poprzednich soborów. Po raz pierwszy zajął się nim Sobór Watykański II. Konstytucja *Gaudium et spes* wskazuje, że „znaki czasów” są tematem z zakresu dialogu ze światem. Świat przemawia przez „znaki czasów”, które są inspiracją do nowych rozwiązań odwiecznych problemów w duchu Ewangelii. Dążenie zaś do rozpoznania „znaków czasu”

²⁵ M. FIAŁKOWSKI, *Stosunek Kościoła do świata*, s. 270-271.

²⁶ Por. KDK 43. Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* domaga się także, aby jasno różniano to, co czynią wierni, czy to poszczególni, czy też stowarzyszeni we własnym imieniu jako obywatele kierujący się głosem sumienia chrześcijańskiego, od tego co czynią wraz ze swymi pasterzami w imieniu Kościoła (por. KDK 76).

²⁷ Por. KDK 21,43; M. FIAŁKOWSKI, *Stosunek Kościoła do świata*, s. 258-259.

w świecie doby obecnej ma charakter pastoralny. Także cel podejmowanych przez Kościół wysiłków, aby badać i wyjaśniać „znaki czasu”, jest pastoralny.

Według konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes* Kościół ma obowiązek badać znaki czasów i wyjaśniać je w świetle Ewangelii, aby mógł w sposób dostosowany do mentalności każdego pokolenia odpowiadać ludziom na ich odwieczne pytania dotyczące sensu życia (KDK 4). Chodzi więc o odkrycie znaczenia wydarzeń doby obecnej dla dobra świata i ludzi. Kościół stara się w wydarzeniach, potrzebach i pragnieniach świata rozpoznać, jakie w nich mieszczą się prawdziwe znaki obecności lub zamysłów Bożych (KDK 11). Krótko mówiąc, rozpoznawanie znaków czasu służy poznawaniu i rozumieniu dzisiejszego świata²⁸.

Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* jest refleksją nad obecnością i współpracą Kościoła ze światem współczesnym. Konstytucja nie podaje rozwiązań poszczególnych problemów, ale ukazuje sposoby podejścia w ich rozwiązywaniu. W konstytucji nie idzie o praktyczne rozwiązanie aktualnych problemów w okresie soborowym, ale o ukazanie, co należy brać pod uwagę przy rozwiązywaniu analogicznych problemów i sytuacji w każdym czasie.

Wprawdzie konstytucja soborowa *Gaudium et spes* nie przekazuje strategii duszpasterskiej, programu i recept pastoralnych, stosowanych w duszpasterstwie, to jednak zawiera ona refleksję stanowiącą solidną podstawę do pracy nad modelem i programem pastoralnym, dostosowanym do wyzwań czasu. Wiele norm i wskazań konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes* zostało pogłębionych w okresie posoborowym w dokumentach papieży i Stolicy Apostolskiej.

Należy też zaznaczyć, że konstytucja *Gaudium et spes* dzięki bogatej inspiracji normatywnej ma wielki udział w odnowie duszpasterstwa Kościoła posoborowego. Dotyczy to wielu dziedzin i form życia i działalności Kościoła.

BIBLIOGRAFIA

- BIELECKI S., Teologia znaków czasu, Kielce: Wydawnictwo „Jedność” 2006.
BIELECKI S., Znaki czasu i ich rozpoznawanie, w: R. KAMIŃSKI (red.), Teologia pastoralna, t. I, s. 228-247.
CEGIELKA F., Chrześcijanin w świecie, w: Powołanie człowieka. Odpowiedzialni za świat, Poznań–Warszawa: Pallottinum 1982, s. 142-152.
CZAJA A., Kościół, w: R. KAMIŃSKI, W. PRZYGODA, M. FIAŁKOWSKI (red.), Leksykon teologii pastoralnej, Lublin: TN KUL 2006, s. 399-405.

²⁸ S. BIELECKI, *Znaki czasu i ich rozpoznawanie*, w: R. KAMIŃSKI (red.), *Teologia pastoralna*, t. I, s. 232-233.

- FIALKOWSKI M., Stosunek Kościoła do świata, w: R. KAMIŃSKI (red.), *Teologia pastoralna*, t. I, Lublin: Atla 2 2000, s. 249-292.
- FLORKOWSKI E., Wprowadzenie do Konstytucji dogmatycznej o Kościele, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Tekst polski, Poznań: Pallottinum 1968, s. 89-104.
- KAMIŃSKI R., Sobór Watykański II – wydarzeniem i doktryną Kościoła, „*Sacerdotalis institutio*”, 2(1998), nr 1, s. 61-66.
- KAMIŃSKI R., *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*, Kraków: Wydawnictwo „M” 2001.
- KOMINEK B., Znaczenie Konstytucji „*Gaudium et spes*” dla duszpasterstwa, „*Znak*”, 18(1966), nr 149(11), s. 1310-1318.
- MAJKA J., Wprowadzenie do Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań: Pallottinum 1968, s. 521-536.
- NOSOWSKI Z., Polski (po)soborowy rachunek sumienia, w: K. PÓLTORAK (red.), *Recepcja Soboru*. Niektóre wyzwania wobec życia i działania Kościoła 40 lat po Soborze Watykańskim II, Szczecin: Atla 2 2007, s. 29-56.
- PIWOWARSKI W. (red.), *Słownik katolickiej nauki społecznej*, Warszawa: Palabra 1993.
- SIEG J., Refleksja Soboru nad obecnością Kościoła w świecie współczesnym, w: H. BOGACKI, S. MOYSA (red.), *Kościół w świetle Soboru*, Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha 1968, s. 489-518.
- WAŁ J., *Duch dialogu*, Kraków: Wydawnictwo „Czuwajmy” 2013.
- WOJTYŁA K., Znaczenie Konstytucji pastoralnej dla teologów, „*Collectanea Theologica*”, 38(1968), f. 1, s. 5-18.

WPLYW SOBOROWEJ KONSTYTUCJI *GAUDIUM ET SPES* NA ROZWÓJ TEOLOGII PASTORALNEJ I DUSZPASTERSTWO

Streszczenie

Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* jest wydarzeniem przełomowym. Oryginalność tego dokumentu soborowego wyraża się w indukcyjnym i pastoralnym podejściu do problemu stosunku Kościoła i świata. Pastoralny charakter konstytucji *Gaudium et spes* wyraża się w tym, że nie tylko Bóg, ale także człowiek i świat są w horyzoncie zainteresowań, a także w sposobie zredagowania tegoż dokumentu. O pastoralnym charakterze konstytucji świadczy też indukcyjne podejście do przedstawiania jej treści. Obraz duszpasterstwa, jaki wyłania się z konstytucji *Gaudium et spes*, jest personalistyczny i uniwersalistyczny. W koncepcji tej duszpasterstwo jest zadaniem całego Kościoła i realizuje się dla ludzi i przez ludzi. Fundamentalne znaczenie ma nauczanie konstytucji *Gaudium et spes* na temat relacji Kościół–świat. Realizowana przez Kościół posługa zbawienia i posługa wobec świata nie wykluczają się, a Kościół troszcząc się o zbawienie wiernych, ma także dbać o uświęcenie świata.

Słowa kluczowe: Kościół; Sobór Watykański II; *Gaudium et spes*; świat współczesny; człowiek; posługa zbawienia; teologia pastoralna; duszpasterstwo; znaki czasu; dialog

